

LUNDS UNIVERSITET
Samhällsvetenskapliga fakulteten

Lea Emilie Dam
Centrum för genusvetenskap
GNVK01 Delkurs 3 VT 2014
Uppsats 15 hp
Vejleder: Elisabet Apelmo

DU SIGER, DER IKKE ER NOGEN, DER HAR TVUNGET DIG

– Fortællinger og modfortællinger om menneskehandel
i en dansk retssal

Abstract

YOU'RE TELLING ME THAT NOBODY HAS FORCED YOU

- Stories and counter-stories on trafficking
in a Danish court room

In this thesis I investigate the relationship between power, knowledge and gender in contemporary trafficking discourses by examining how the 'problem' of trafficking was represented, reproduced and destabilized in the course of a recent legal process on trafficking in a Danish court of law. By applying Carol Bacchi's 'What's the problem represented to be'- analysis to an ethnographic material consisting of my observations from the legal process, I have sought to critically analyze how certain ways of telling the 'problem' of trafficking and its subjects have been constructed as either intelligible or impossible in the court room. My analysis has been informed by feminist and intersectional theories focusing on hegemonic processes of Othering on the basis of gender, class, and 'race'/ethnicity. I have found that several problematic assumptions about prostitution, poverty and foreign 'culture' among others underlie the construction of the 'problem' of trafficking in the Danish courtroom, and that this dominant discourse on trafficking prevails in this space, although contested by both the supposed 'traffickers' and 'victims of trafficking'. In this way, my study confirms previously made criticisms put forward by earlier research against the construction of 'trafficking'.

Keywords: trafficking, discourse analysis, legal process, Denmark, prostitution/sex work

Nøgleord: menneskehandel, diskursanalyse, retssag, Danmark, prostitution/sexarbejde

Indholdsfortegnelse

ABSTRACT	2
INTRODUKTION	4
FORMÅL OG PROBLEMFORMULERING	5
OPGAVENS DISPOSITION.....	5
METODOLOGI	6
MAGT OG SITUERET VIDEN	6
DISKURSANALYSE.....	6
FELTARBEJDE	8
<i>Kort om retssagen</i>	8
<i>Deltagende observationer</i>	8
<i>Positionering i retssalen</i>	9
<i>Materiale</i>	10
TIDLIGERE FORSKNING	10
FEMINISTISKE DEBATTER OM PROSTITUTION, SEXARBEJDE OG MENNESKEHANDEL.....	10
MENNESKEHANDELDISKURSENS FREMVÆKST OG BETYDNING	11
TEORI	13
KØN OG PERFORMATIVITET	13
INTERSEKTIONEL KØNSTEORI	13
<i>Hegemoni og underordning</i>	14
<i>Hvidhedens institutionalisering</i>	15
<i>Kropspolitik, klasse og nation</i>	15
ANALYSE	16
MENNESKEHANDEL SOM PROBLEMREPRÆSENTATION I DET RETSLIGE RUM	16
"DET ER JEG IKKE HELT MED PÅ" – FREMMEDHED OG RACIFIERING I RETSSALEN.....	17
KONTROLLERENDE MÆND OG LETPÅVIRKELIGE PIGER	20
KVINDE OG MENNESKEHANDLER? – FORESTILLINGER OM DEN 'HÆRDEDE' PROSTITUERED E.....	25
FOR BØRNEENS SKYLD – PROSTITUTION OG MODERSKAB	27
EN ORDENTLIG FORSØRGER – OM MASKULINITET OG RESPEKTABILITET.....	31
"DET ER VEL IKKE FOR SJOV?" – AT VÆRE FATTIG PROSTITUERET PÅ DEN 'RIGTIGE' MÅDE.....	33
KONKLUSIONER	35
REFERENCER	38

Introduktion

Midt i april sidder jeg i en af Københavns byrets sale. Tilhørerpladserne er afgrænset fra resten af salen med velourbetrukke reb. Ved siden af mig sidder Lale. Hendes mand, Elvan, er også i retssalen i dag, men på den anden side af rebet, på anklagebænken. Sammen med otte andre rumænere er han lige blevet idømt 2 ½ års fængsel for at have menneskehandlet og været alfons – for Lale, blandt andre. ”No justice” bliver Lale ved med at sige, mens hun ryster på hovedet og rykker uroligt rundt på stolen. Hun havde håbet, at Elvan ville blive løsladt i dag.

Dommen er kulminationen på en lang retssag, som nu er endt med en dom for menneskehandel samt udvisning af Danmark for ni rumænere, herunder Elvan. Det er også afslutningen på et feltarbejde, som jeg påbegyndte ved retssagens start i januar 2014. Dengang vakte sagen min interesse, fordi den lander i en aktuell politisk debat i Danmark og internationalt, hvor ’problemet’ med menneskehandel de seneste femten år for alvor er kommet på dagsordenen og eksisterer i skæringspunktet mellem diskussioner om prostitution/sexarbejde, vold mod kvinder, migration, globalisering, fattigdom og organiseret kriminalitet (Kempadoo 2005b: vii).

Mediernes repræsentation af menneskehandel er ofte præget af melodrama og sensationslyst med historier om unge, fattige, farvede piger, der ender i sexindustrien som sagesløse ofre for kyniske menneskehandlere. Den nu afsluttede sag i Københavns byret er ingen undtagelse med overskrifter som ”Politi: 16 rumænske kvinder solgt til sex i København” (Ritzau 2014) Og ”Menneskehandlere tvang kærester til prostitution” (Bjørnager 2014). Konstruktionen af menneskehandlens ’ofre’, ’frelser’ og ’skurke’ (Groes-Green 2012) er dog ikke begrænset til avisspalterne. Også på lovgivningsområdet og i politik er det muligt at genfinde en forståelse af ’problemet’ med menneskehandel, som bygger på unuancerede stereotyper og et problematisk statistisk grundlag (se fx Weitzer 2007). ’Myten’ om menneskehandel bliver i forskningen kritiseret for, at den i højere grad end at adressere reelle problemer med global og strukturel ulighed, har gødet jorden for en international ’moralsk panik’, herunder en ukritisk ’redningsindustri’, øget grænsekontrol og dæmonisering af migranter (se fx Doezema 2010; Agustín 2008; Kapur 2005).

Jeg ser retssagen i Københavns byret som et vigtigt og aktuelt eksempel på, hvordan bestemte forståelser af menneskehandel *gøres* i dagens Danmark, og jeg ønsker med denne opgave at gå bagom ’problemet’. Hvordan bliver Lale til et offer for menneskehandel, og hvordan bliver Elvan til en menneskehandler?

Formål og problemformulering

Opgavens formål er at undersøge sammenhængen mellem magt, viden og køn i en retslig kontekst i Danmark med fokus på, hvilken betydning denne sammenhæng får for forståelsen af menneskehandel som problem. Med udgangspunkt i mine observationer fra den aktuelle retssag i Københavns byret, ønsker jeg at svare på følgende spørgsmål:

Hvordan repræsenteres problemet med menneskehandel i en dansk retssal, og hvilke fortællinger og subjektpositioner henholdsvis muliggøres eller usynliggøres i den forbindelse?

Hvordan reproduceres og destabiliseres hegemoniske ideologier i skæringspunktet mellem køn, 'race'/etnicitet og klasse i forhold til subjektpositionen som 'offer for menneskehandel' samt 'menneskehandler' i retssalen?

Hvordan artikuleres magt og modstand i dette rum?

Opgavens disposition

Min problemformulering besvares i analysedelen med hjælp af diskursanalyse inspireret af Carol Bacchi (2009), hvis metode jeg anvender på et materiale, jeg har indsamlet i form af observationer fra retssagen om menneskehandel i Københavns byret. Dette beskriver jeg nærmere i det følgende metodologikapitel. I min analyse forholder jeg mig til studier, som beskæftiger sig kritisk med menneskehandeldiskurser, hvilket jeg redegør for i kapitlet om tidligere forskning. Jeg anvender desuden en teoretisk ramme sammensat af feministisk performativitetsteori og intersektionel kønsteori, hvilket jeg redegør for i teorikapitlet. Herefter følger selve analysedelen og konklusioner.

Metodologi

Magt og situeret viden

Jeg ønsker at positionere mig selv med udgangspunkt i den poststrukturalistiske og feministiske antagelse, at al vidensproduktion er kropsligt og ideologisk situeret og dermed indvævet i de diskurser og magthierarkier, som gør sig gældende på bestemte lokaliteter til bestemte tider (Haraway 1991).

Jeg forholder mig kritisk til, hvorvidt menneskehandel som forståelsesramme for den situation, som (udsatte) migranter ofte befinder sig i, er til reel gavn for disse mennesker og udgør den rette beskyttelse af deres rettigheder. Jeg slutter mig til de kritiske røster, som ønsker at problematisere 'problemet' med menneskehandel gennem at understrege, at menneskehandel ikke udgør et objektivt og neutralt (diskursivt) fænomen (se fx Doezema 2010). Derimod ser jeg menneskehandel som et felt for ideologiske stridigheder, som på trods af mange feministisk funderede og velmenende intentioner, let ender som legitimation for øget statslig grænsekontrol over for 'illegal' migration og derudover føjer sig til rækken af kriminaliseringer særligt i relation til prostitution, som ofte ender med at gå ud over seksælgere selv (Weitzer 2007, FitzGerald 2008, Doezema 2010).

Diskursanalyse

Diskursanalyse udgør den analytiske metode, som jeg anser giver bedst mulighed for at belyse sammenhængen mellem magt, viden og køn. Jeg tager mit udgangspunkt i historiker Carol Bacchis (2009) poststrukturalistiske 'What's the problem represented to be' – tilgang til policyanalyse som retningslinje for min egen diskursanalyse.

Inspireret af Foucault definerer Bacchi diskurser som "socially produced forms of knowledge that sets limits upon what it is possible to think, write or speak about a given social object or practice [...]" (2009: 35). Den form for viden, som produceres gennem diskurser er magtfuld, fordi den gør krav på sandheden. Diskurser konstrueres i sproget, men er ikke begrænset hertil i en snæver forstand. Diskurser er *performative*, de 'får ting til at ske' i kraft af deres sandhedsstatus. Visse diskurser har mere status end andre, og dette gør sig især gældende for diskurser som opretholder og opretholdes via institutionel praksis, for eksempel i retssystemet. Uanset en diskurs' status, er den aldrig homogen men derimod omdrejningspunkt for indre spændinger, modsigelser, magt og modstand (Bacchi 2009: 35-37).

I dette diskursive landskab udvikles bestemte problemrepræsentationer, forstået som ”[...] how something is put forward (or represented) as a 'problem' ” (Bacchi 2009: xii). Denne proces indebærer simplificering, idet konstruktionen af en bestemt slags problem reducerer kompleksitet og foregår inden for rammerne af bestemte diskursive 'sandheder' (Bacchi 2009: xii). At lave en diskursanalyse er at stille spørgsmålstegn ved et bestemt vidensregimes krav på sandheden og vise dets konstruerede karakter (Bacchi 2009: 35).

I Bacchis metode undersøges dette konkret ved at stille seks spørgsmål til det materiale, der analyseres¹. Spørgsmålene har orienteret min analyse uden at udgøre den overordnede disposition, og visse af spørgsmålene har jeg haft bedre mulighed for at undersøge end andre. Bacchi har udviklet sin metode med særligt henblik på analyse af policydokumenter, men feltet der studeres handler mere generelt om ”how governing takes place, [...] how order is maintained, and how we live within and abide by rules” (2009: ix). Metoden, mener jeg, bør altså ikke kun begrænses til policyanalyse, men kan også anvendes i andre samfundsadministrative arenaer, såsom retten.

Bacchi præsenterer dikotomier, nøglekoncepter, kategoriseringer og subjektpositioner som værktøjer, der kan anvendes for at besvare spørgsmålene (2009: 4ff). Jeg vil tage disse værktøjer op løbende i min analyse, når de anvendes. Da spørgsmålet om subjektpositioner udgør en central del af min problemformulering, redegør jeg dog for dette begreb her. Subjektpositioner skal forstås som en effekt af diskurser, der skaber bestemte *typer af subjekter* som mere tilgængelige end andre (Bacchi 2009: 16). Når det gælder diskurser om menneskehandel i en retslig kontekst, har det stor betydning, at menneskehandel er en kriminaliseret handling, idet det antages, at der findes henholdsvis et offer for og en kriminel udøver af denne handling. Disse to 'roller', offeret for menneskehandel og menneskehandleren, udgør centrale subjektpositioner i diskursen om menneskehandel og i mit materiale. Jeg vil nu gå nærmere ind på min metode for indsamling af materiale.

¹ Spørgsmålene er: ”1) What's the 'problem' represented to be in a specific policy? 2) What presuppositions or assumptions underlie this representation of the 'problem'? 3) How has this representation of the 'problem' come about? 4) What is left unproblematic in this problem representation? Where are the silences? Can the 'problem' be thought about differently? 5) What effects are produced by this representation of the 'problem'? 6) How/where has this representation of the 'problem' been produced, disseminated and defended? How could it be questioned, disrupted and displaced?” (Bacchi 2009: 2)

Feltarbejde

For at kunne undersøge, hvordan diskurser om menneskehandel gøres i en retslig kontekst har jeg valgt at foretage et observerende feltarbejde ved den aktuelle retssag. I det følgende vil jeg diskutere dette feltarbejde.

Kort om retssagen

Retssagen, jeg har fulgt i Københavns byret, er en strafferetssag med tiltale mod i alt ni personer for menneskehandel² af 'flere rumænske kvinder'. Hovedforhandlingen har omfattet 30 retsmøder, afholdt i perioden slut januar 2014 til medio april 2014. Ved hvert retsmøde har omkring 30 involverede personer været til stede (herunder de tiltalte, anklager, forsvarsadvokater, tolke, dommer og domsmænd) plus kriminalforsorgsmedarbejdere og eventuelle tilhørere (herunder mig selv). Kommunikationen på retsmøderne er blevet tolket mellem dansk, rumænsk og tyrkisk. Det overordnede forløb i sagen har været: generelle forhør, gennemgang af telefonaflytninger, vidneforhør, procedure og domsafsigelse. I dommen, som blev afsagt den 16. april 2014, blev alle de tiltalte idømt fængselsstraf for menneskehandel på mellem to og to et halvt års fængsel samt udvisning af Danmark.

Deltagende observationer

Jeg blev af en medarbejder ved organisationen Gadejuristen tippet om retssagen og besluttede herefter at overvære den som feltarbejde til min opgave. Adgangen til at overvære retssagen har været uproblematisk, da retsmøderne har været offentlige. Jeg har været tilstede, lyttende, observerende og skrivende, men jeg har ikke deltaget i selve forhandlingen. De observationer, jeg har udført, kan derfor næppe betegnes som 'deltagende' i en klassisk etnografisk forstand, hvor "[e]tnografen engagerer sig i vanliga samspel med olika personer och är delaktig i deras vardag" (Bryman 2008: 389). Jeg vil alligevel karakterisere mine observationer som deltagende, idet min tilstedeværelse har været synlig og genstand for opmærksomhed fra andre aktører i retssalen. Jeg har desuden aktivt opsøgt både anklager og forsvarsadvokater og har talt med nogle af de ifølge anklageren 'handlede' kvinder, som har været vidner. Disse samtaler har været af uformel karakter og udgør ikke den primære empiri for min analyse, som er fra de formelle retsmøder, men de er dokumenteret i min feltdagbog og har været min mulighed for at forklare min tilstedeværelse som

² Efter den danske straffelovs § 262 a, stk. 1, med subsidiær anklage for rufferi efter § 233, se fx https://www.politi.dk/da/hjaelppolitiet/rufferi_kvindeh/kvindeh_ruff.htm

studerende. De eneste personer, jeg ikke har kunnet tale med, er de tiltalte, som siden deres anholdelse i maj 2013 har været pålagt kommunikationskontrol. Dette illustrerer nogle af de udfordringer, man som studerende kan støde på i krydsfeltet mellem egne etiske overvejelser og de praktiske omstændigheder i feltarbejdet, som er præget af varierende og komplekse (magt)forhold.

I det følgende ønsker jeg kort at diskutere min positionering og de magtrelationer, som har været på spil i det retslige rum.

Positionering i retssalen

Jeg er lige ankommet til et retsmøde og er gået ind i salen og har sat mig på min sædvanlige tilhørerplads. Inden jeg gik ind i salen snakkede jeg kort med Lale i venteværelset. Hun har et forhold til en af de tiltalte mænd Elvan og glædede sig til at hun i dag kunne få lov til at overvære retsmødet og se Elvan, fordi hun nu havde overstået sit vidneforhør i sagen. Lale er ifølge anklageren en af de handlede kvinder. I venteværelset sidder også to familiemedlemmer til en af de andre tiltalte, Arslan. På min tilhørerplads i salen har jeg pakket mine ting ud, da jeg ser en betjent fra kriminalforsorgen. Han står ved indgangen til salen, kigger hen mod mig og siger derefter til sin kollega, at "alle de der rumænere, de skal ikke ind endnu, de må lige vente". Netop denne betjent har på tidligere retsmøder været meget striks omkring, at tilhørerne først måtte komme ind i salen, når selve retsmødet begyndte, men han gør altså en undtagelse for mig i dag – men ikke for de 'rumænere' som sidder ude i venteværelset (Retsmøde #20 14-03-14).

Hændelsen er et godt eksempel på, hvordan jeg som hvid, etnisk dansk studerende i retssalen er blevet positioneret som 'en af os' i et fællesskab af danskere over for 'rumænerne' – og hvordan dette har givet mig fordele i form af adgang, både fysisk og til information.

Som 'en af os' i det danske fællesskab har jeg dog indtaget en mindre magtfuld position. Jeg har således været afhængig af personer, som i det retslige rum besidder en magtfuld position som 'gatekeepers', og de har i nogle tilfælde har været til hjælp, i andre ikke (Bryman 2009: 384). Der er eksempelvis anklageren, som afviser at jeg kan komme i skriftlig kontakt med de tiltalte – men som også snakker med mig til en frokost om sagen og giver mig adgang til at se anklageskriftet. Som ung, kvindelig studerende udgjorde jeg ikke nogen væsentlig fare i forhold til denne herskende magtkonstellation i retssalen.

I det følgende vil jeg diskutere mit materiale, herunder dets begrænsninger.

Materiale

Mine observationsnoter fra retsmøderne udgør det empiriske materiale, som jeg baserer min analyse på. Hertil kommer mine feltdagbogsnoter samt anklageskriftet for sagen, som er med til at kontekstualisere mit primære materiale.

Jeg har været til stede ved 13 ud af 30 retsmøder, hvorfor man kan diskutere, hvorvidt mit materiale kan anses for at være repræsentativt for hele sagen. Jeg vil argumentere for, at jeg efterhånden i forløbet har oplevet en vis gentagelse på retsmøderne, som kan legitimere begrænsningen i mit fremmøde (Bryman 2009: 450-452).

Da mit materiale er meget omfattende, har jeg læst det igennem og udvalgt dele, hvor der i høj grad foregår noget betydningskabende i relation til min problemformulering. Disse dele udgør empirien i min analyse. Jeg har foretaget dette snit i mit materiale med inspiration fra lektor i kønsstudier Hanna Hallgrens (2008) brug af 'støvsuger' og 'tragten' som metaforer for indsamling af materiale; fra at have 'støvsuget' alt op, som jeg kunne skrive ned på retsmøderne, har jeg efterfølgende foretaget en 'tragtlignende' indsnævring af mit materiale gennem udvælgelse af tematisk centrale dele.

Disse forhold understreger, at man ikke kan tale om et 'neutralt' materiale, idet det bærer præg af mine valg og begrænsninger. I de følgende kapitler gennemgår jeg tidligere forskning og de teoretiske perspektiver, som jeg ønsker at anvende i analysen af mit materiale.

Tidligere forskning

Min opgave placerer sig i den retssociologiske og poststrukturalistiske gren af kønsforskningen, mens det overordnede tema, jeg skriver under er 'menneskehandel'.

Der findes en del litteratur om menneskehandel (på engelsk: trafficking). Jeg har begrænset min gennemgang til studier, som kritisk undersøger den diskursive konstruktion af menneskehandel som 'problem' i relation til prostitution/sexarbejde og migration samt studier, som skriver sig ind i en feministisk tradition. Jeg har således fravalgt studier som omhandler forebyggelse eller bekæmpelse af menneskehandel samt studier, som forsøger at kortlægge 'omfanget af problemet', de juridiske rammer eller andre faktorer for fænomenet.

Feministiske debatter om prostitution, sexarbejde og menneskehandel

Det er i dag svært at adskille diskurser om menneskehandel fra diskurser om prostitution/sexarbejde. Menneskehandel er ifølge sociolog Melissa Ditmore historisk set blevet

sidestillet med prostitution (2005: 108), hvilket ifølge flere forskere har ledt til problematiske policytiltag, som sammenblander migration, prostitution og menneskehandel (Doezema 2010; Spanger 2010b; Kapur 2005). Dette hænger især sammen med, at der eksisterer forskellige (feministiske) forståelser af prostitution. Feministisk teori om prostitution/sexarbejde er et enormt felt. I en enkel fremstilling kan feltet beskrives ud fra de to tilgange: antiprostitution og pro sexarbejde (Carson & Edwards 2011).

I et antiprostitutionsperspektiv opfattes prostitution som en primær *årsag* til menneskehandel, forstået som mænds normaliserede efterspørgsel på prostituerede kvinder i et patriarkalsk samfund. I pro sexarbejde-perspektivet fastholdes det, at prostitution og menneskehandel er to forskellige fænomener, hvoraf kun menneskehandel er karakteriseret ved tvang og udnyttelse. Det er ifølge dette perspektiv nødvendigt med en anerkendelse af aktørskabet hos seksælgerne (kvindelige) migranter, som ikke nødvendigvis ser sig selv som ofre for menneskehandel, men derimod ønsker respekt og rettigheder i forbindelse med deres ønske om at migrere (Carson & Edwards 2011: 65-68).

Adjunkt i udviklingsstudier Marlene Spanger pointerer dog det problematiske i den forskningsmæssige reproduktion af dikotomien mellem prostitution – sexarbejde gennem betoningen i de respektive tilgange af henholdsvis offergørelse og aktørskab (2010a: 15). På lignende vis problematiserer ph.d. i udviklingsstudier Jo Doezeza den feministiske diskussion om det mulige eller umulige i at 'samtykke' til sexsalg, fordi begrebet udgør en tom kategori, der kan skifte betydning alt efter sammenhængen – forestillinger om samtykke er eksempelvis med til at underbygge en problematisk skelnen mellem det uskyldige offer for trafficking og den 'hærdede' prostituerede, som er medskyldig i sin egen 'undergang' (2010: 72-73). Disse perspektiver på den konstruerede dikotomi mellem offergørelse og aktørskab i forbindelse med prostitution er med til at underbygge min analyse af de subjektpositioner, som konstrueres i mit materiale.

Menneskehandeldiskursens fremvækst og betydning

Koblingen mellem prostitution, menneskehandel og den kønnede og racialiserede konstruktion af dets 'offer' kan ifølge Doezeza (2010) historisk spores til debatter om 'hvid slavehandel' fra starten af det 20. århundrede. Doezeza mener, at grundlæggende samfundsmæssige forandringer har gjort sit indtog i disse to perioder, hvilket har skabt gunstige forhold for den 'moraliske panik' omkring henholdsvis hvid slavehandel og menneskehandel, som kendetegner begge fænomener (2010: 77-90). Doezeza genfinder i sit feltarbejde fra FN's forhandlinger om trafficking-protokollen fra år 2000 de samme konstruktioner af 'offeret for menneskehandel' som en ung,

uskyldig og hjælpeløs pige, som gjorde sig gældende for konstruktionen af den 'hvide slave' (2010: 69).

Sociologen Laura María Agustín (2008) kritiserer i sit studie af migranter og socialarbejdere i Europa, hvordan diskursen om 'trafficking' fungerer som en generalisering af synet på kvindelige seksvælgende migranter som ofre, hvilket legitimerer problematisk hjælpearbejde.

'Redningsindustrien' har sin historiske baggrund i idéen om velfærdstaten og det europæiske borgerskabs kolonialistisk funderede 'bekymring' og 'hjælp' i form af kontrol og disciplinering til den afvigende og seksuelt udfarende fattige (kvinde) (Agustín 2008: 7-8). Idéen om kvindelige migranter som uskyldige ofre for menneskehandel forstærker konstruktionen af hendes modsætning: den 'illegale', smuglede (mandlige) migrant og endvidere, som sociolog Wendy Chapkis påpeger, den kriminelle menneskehandler (Chapkis 2003: 926). Placeringen i lovgivning af 'skylden' hos menneskehandleren er ifølge Chapkis med til at usynliggøre, hvorledes udnyttelse af migranter også kan ses som et biprodukt af restriktiv migrationslovgivning, udbytende arbejdsforhold og ekstrem økonomisk ulighed mellem rige og fattige nationer (2003: 926). Køn- og migrationsforskeren Rutvica Andrijasevic, som har forsket i 'sex trafficking' i en europæisk kontekst på baggrund af østeuropæiske kvinders migration til Italien, er inde på samme spor, når hun skriver: "It is not abject poverty, brute force or sheer deceit that propel women to migrate and take up sex work, but rather the desire for economic, affective and geographic mobility" (2010: 28).

Offergørelse, kriminalisering og stigmatisering af migranter på baggrund af historiske forestillinger om køn, etnicitet og klasse er altså nogle af de effekter, som menneskehandelsdiskursen er med til at producere ifølge forskningen på området. Jeg læner mig op ad denne fremstilling som den historiske og samfundsmæssige kontekst for min opgave og som en tilnærmelsesvis besvarelse af Bacchis diskursanalytiske spørgsmål om, hvordan menneskehandel som 'problem' er opstået.

Kritisk forskning om menneskehandel i en dansk kontekst er overordnet set sparsom, og jeg ønsker således at skrive mig ind i dette videnskabsmæssige tomrum i min udforskning af diskurser om menneskehandel i en dansk retslig kontekst.

Teori

Jeg har valgt at benytte teoretiske perspektiver, som ud fra et feministisk perspektiv formår at belyse sammenhængen mellem køn, klasse og 'race'/etnicitet samt de magtrelationer, som er forbundet hermed. Jeg har valgt at fokusere på feministisk performativitetsteori og intersektionel kønsteori.

Køn og performativitet

Den queerfeministiske filosof Judith Butler argumenterer i sit værk *Genustrubbel* (2007) imod reproduktionen af en statisk og essentialiseret forståelse af 'kvinden'. Jeg benytter Butlers forståelse af køn som *performativt* i min opgave. Dette indebærer et syn på køn som konstrueret, instabilt og foranderligt – køn som 'gøren' frem for 'væren'. Der findes i den forstand ikke noget 'naturligt' køn, som går forud for den sociale og diskursive konstruktion af køn (Butler 2007: 57).

Dominerende kønskonstruktioner fungerer som en regulerende praksis, som skaber bestemte subjekter og identiteter som mere eller mindre begribelige end andre. I vores samfund er den dominerende forståelsesramme forventningen om obligatorisk heteroseksualitet, hvilket Butler benævner den heteroseksuelle matrise – det vil sige en normativ forventning om en særligt kausal og 'naturlig' sammenhæng mellem biologisk køn, socialt køn, begærsretning og seksuel praksis (2007: 68-69). Med Butlers performativitetsteori kan jeg undersøge, hvordan køn i skæringen med 'race'/etnicitet og klasse 'gøres', og hvordan bestemte måder at forstå køn på bliver mere begribelige end andre.

Intersektionel kønsteori

Jeg tager endvidere udgangspunkt i økonomisk historiker Paulina de los Reyes og sociolog Diana Mulinaris (2005) intersektionalitetsbegreb. De los Reyes og Mulinari definerer intersektionalitet som "ett teoretiskt perspektiv som synliggör hur olika historiskt och situationsberoende maktrelationer skapas i och genom den simultana verkan av kön, klass och 'ras'/etnicitet" (de los Reyes & Mulinari 2005: 24). Fokus i perspektivet er altså magtens konstruktion og den grundlæggende antagelse, at al underordning konstrueres på baggrund af asymmetrier knyttet til køn, klasse og 'race'/etnicitet.

I det følgende redegøres for nogle af de centrale teoretiske koncepter, som de los Reyes og Mulinari introducerer i deres intersektionalitetsperspektiv. Jeg ønsker at uddybe dialogen ved at inddrage andre teoretikere fra det feministiske, postkoloniale og antiracistiske felt.

Hegemoni og underordning

En hjørnesteen i postkolonial teori er påpejningen af, at arven fra kolonitidens materielle og kulturelle konstruktion af en underordnet og racifieret 'Anden' til stadighed (re)produceres som den hegemoniske over- og underordning mellem 'os' og 'dem' (de los Reyes & Mulinari 2005: 18).

Hegemoni skal her forstås i gramsciansk forstand som "[...] en dominansform baseret på konsensusdannende og socialt sanktionerede overenskommer om vad som är rätt, normalt och verkligt" (de los Reyes & Mulinari 2005: 79). Hegemonier kan således, i lighed med en foucaultiansk forståelse af diskurser, ses som et vidensproducerende system (Said 1978: 6). De los Reyes & Mulinari (2005) fremhæver de to centrale begreber 'andethed' og 'usynliggørelse' som grundlæggende for en forståelse af, hvordan hegemonisk underordning bliver mulig.

Andethed skal forstås som eksponeringen af den Anden som afvigende, fremmed og/eller underordnet (de los Reyes & Mulinari 2005: 55). Professor i race- og kulturstudier Sara Ahmed beskriver denne proces: "The stranger here is not somebody we do *not* recognise, but somebody that we recognise *as* a stranger, somebody we know as not knowing, rather than somebody we simply do not know" (2000: 49, forfatters kursivering). Den fremmede (gen)kendes netop i kraft af sin fremmedhed og Vi'ets positionering af den fremmede som den Anden. Dette indebærer, at Vi'et kender sig selv *gennem* den fremmede (Ahmed 2000: 49).

Usynliggørelse betegner den proces, hvormed et problem konstrueres som universelt på baggrund af en bestemt gruppes bestemte erfaringer, hvorved andre erfaringer i gruppen og i andre grupper usynliggøres (de los Reyes & Mulinari 2005: 55). Dette har i kønsforskningen blandt andet givet sig til udtryk i konstruktionen af en stereotyperet forståelse af den Tredje Verdens Kvinde, hvilket er blevet kritiseret af blandt andet Chandra Mohanty, professor i kønsstudier, som skriver:

I argue that [...] a homogeneous notion of the oppression of women as a group is assumed, which, in turn, produces the image of an 'average third-world woman'. This average third-world woman leads an essentially truncated life based on her feminine gender (read: sexually constrained) and being 'third world' (read: ignorant, poor, uneducated, tradition-bound, domesticated, family-oriented, victimized, etc.).

(Mohanty 1988: 65)

Den postkoloniale teoretiker og litteraturprofessor Gayatri Spivak uddyber, hvorledes denne kønnede og racialiserede forestilling har legitimeret Vesten i dets kolonialistiske projekt, forstået

som "[...] 'White men are saving brown women from brown men' [...]" (1988: 296). Den racialiserede Kvinde fra den Tredje Verden konstrueres som et tavst offer for sin egen uciviliserede og patriarkalske kultur, hvis afskaffelse bliver et anliggende for det civiliserede Vesten.

Hvidhedens institutionalisering

I lighed med Butlers forståelse af køn som performativt, bliver 'race'/etnicitet i et postkolonialt perspektiv ligeledes opfattet som en foranderlig kategori, som kun kan eksistere i relation til forestillingen om hvid overlegenhed (de los Reyes & Mulinari 2005: 60).

I dette perspektiv åbnes op for kritiske studier af 'hvidhed' som magtposition. Ahmed (2011) definerer hvidhed som en privilegeret 'orientering'. Hun skriver: "Kolonialismen skapar en 'vit' värld, som alltså är en värld 'redo' för vissa slags kroppar och som gör att vissa saker hamnar inom räckhåll för dem" (Ahmed 2011: 131). En krop, som besidder hvidhed, bliver i denne forstand en krop som 'hører hjemme', hvilket giver adgang til at passere ubemærket, tage plads og opnå fordel af ikke at føle sig ubekvem, udsat, synlig eller anderledes (Ahmed 2011: 135-136). Dette kan kun lade sig gøre på grund af hvidhedens institutionalisering – der er ikke kun tale om en kropslig, men også en rumlig historisk arv: "Rum tar färg av de kroppar som bebor dem. Det är viktigt att notera att inte bara kroppar är orienterade. Rum tar också gestalt genom att orientera sig runt vissa kroppar mer än andra" (Ahmed 2011: 136). Ahmeds teori gør det muligt at synliggøre, hvordan orienteringer mod 'hvidhed' kan medføre, at bestemte rum og kroppe 'forlænger' hinanden, mens andre kroppe bliver malplacerede og begrænsede.

Kropspolitik, klasse og nation

De los Reyes og Mulinari beskriver, hvordan traditionelle klasseforskelle mellem besiddende og ikke-besiddende hænger tæt sammen med forskelle relateret til 'race' og køn, og med materielle og symbolske ressursers koncentration i Vesten (2005: 20). Opdelingen af verden i 'the West and the Rest' (Hall 1992) er dog ikke nødvendigvis tilstrækkelig for at beskrive grænser mellem verdens rige og fattige – 'de andre' findes i dag midt iblandt 'os' (de los Reyes & Mulinari 2005: 22).

Statskundskabsprofessor Maud Eduards (2007) viser, hvorledes kvindekroppen er blevet gjort til en central materiel og symbolsk genstand for grænsedragninger i det svenske nationale fællesskab, både som det ophøjede symbol på nationen, Moder Svea, og som en konkret trussel mod landets sikkerhed, luderen. Beskyttelsen af den respektable kvindekrop er blevet en central brik i racifierede og kønnede forestillinger om nationalstatens indre fjende – indvandrerens – og hans problematiske patriarkale 'kultur', som skal bekæmpes (Eduards 2007: 54ff). Professor i køn- og etnicitetsstudier

Nira Yuval-Davis understreger på lignende vis, hvordan kvinders kroppe kan fungere som 'mål' på en nations kultur, i rollen som "[...] symbolic border guards and as embodiments of the collectivity, while at the same time being its cultural reproducers" (1997: 23).

Disse perspektiver giver mig mulighed for at analysere, hvordan skæringen mellem forestillinger om (ikke)respektabilitet og fremmede 'kulturer' indskrives på bestemte (kvinde)kroppe som symbolske markører for at adskille et 'os' fra 'dem'.

Analyse

Jeg har struktureret min analyse efter de temaer - relateret til køn, klasse og 'race'/etnicitet - som fremkom i mit materiale samt i forhold til Bacchis diskursanalytiske spørgsmål.

Menneskehandel som problemrepræsentation i det retslige rum

Retssystemet udgør en væsentlig arena for produktionen af diskurser om menneskehandel. Spanger (2010a) identificerer fem forskellige diskurser, som har været konstituerende for dansk politik på prostitutions- og menneskehandelsområdet. En af disse er den juridiske diskurs, som ifølge Spanger artikuleres gennem spørgsmålet om bevisbyrde og skyld (2010b: 4).

Jeg forstår retssagen som et institutionaliseret *produkt af* diskurs på linje med Spanger, men ser også det, som foregår i retssalen som diskurs, hvilket i sig selv *producerer* en bestemt form for viden. Sociolingvist Sandra Beatriz Hale beskriver domsforhandlinger som en (sproglig) begivenhed, hvor der er opsat klare rammer for målet med aktiviteten, dens setting og de involverede aktørers handlemuligheder (2004: 235). I retssalen er alle tildelt bestemte 'roller', og der er begrænsninger for, hvem der må sige hvad og hvornår. Dette medfører, at en bestemt ulige magtordning gør sig gældende, hvor dem med autoritet til at udspørge (anklager, dommer, forsvarsadvokater) befinder sig i en privilegeret og styrende position over for dem, der udspørges (tiltalte, vidner) (Hale 2004: 32). Dette forhindrer dog ikke, at disse positioner udfordres. Sociolingvisterne Yon Maley og Rhonda Fahey anvender to metaforer for at beskrive diskurs i en retslig kontekst: 'kamp' og 'historiefortælling' (1991: 3). I kampmetaforen ses retssagen som en diskursiv slagmark, hvor to modparter kæmper en kamp på ord for retten til at få sin 'sandhed' anerkendt af domstolen. I historiefortællingsmetaforen ses retssagen som en diskursiv proces, hvor forskellige fortællinger med udgangspunkt i loven bedømmes og sammenlignes (Maley & Fahey 1991: 3-4). Begge metaforer synliggør den måde, hvorpå diskursiv magt og modstand udspiller sig i det retslige rum, og hvordan 'problemet' med menneskehandel forhandles.

I retssalen udgjorde anklagen om menneskehandel den bagvedliggende fortælling, som de diskursive kampe i retssalen omhandlede. Anklageskriftet for sagen er fortællingen om ni rumænske mænd og kvinder, som ved hjælp af tvang, vold, trusler, vildfarelse og misbrug af autoritet har udnyttet mindst 16 rumænske kvinders sårbare stilling ved at rekruttere dem i Rumænien og transportere dem til Danmark med henblik på udnyttelse af kvinderne til prostitution for at opnå økonomisk vinding³. I denne fortælling bliver det tydeligt, hvordan 'problemet' med menneskehandel repræsenteres som et spørgsmål om den problematiske relation mellem de subjektpositioner, jeg har defineret som 'menneskehandleren' og 'offeret for menneskehandel'. Fortællingen i anklageskriftet udgør en del af den juridiske ramme, som kriminaliserer menneskehandel, hvilket jeg vil kalde en institutionaliseret diskurs om menneskehandel, som qua sin institutionalisering får hegemonisk status. Retssagen, som jeg har fulgt, er således en konsekvens af denne diskurs, i hvilken handlede ofre og kriminelle bagmænd kan defineres og identificeres. Endvidere forhandles og fortolkes menneskehandel i retssagen, hvorved den hegemoniske problematisering både udfordres og bekræftes, via 'kamp' og 'historiefortælling' – dette er udgangspunktet for min analyse.

Jeg har i det ovenstående besvaret Bacchis spørgsmål om, hvordan 'problemet' med menneskehandel produceres og repræsenteres i retssagen. I det følgende vil jeg besvare de spørgsmål, som fokuserer på, hvad der ligger til grund for en bestemt problemrepræsentation: hvilke antagelser, forudsætninger, tavsheder og udfordringer af den hegemoniske fortælling om menneskehandel findes i materialet?

”Det er jeg ikke helt med på” – fremmedhed og racifisering i retssalen

Vi sidder i retssalen. Nur, som er en af de to tiltalte kvinder, bliver forhørt af anklageren, der spørger ind til Nurs familierelationer:

Anklager: Har du været gift med nogen i Rumænien?

Nur: Ja, for mange år siden, jeg kan ikke huske helt nøjagtig hvornår, '96-'97...

Anklager: Hvem var du gift med?

Nur: Osman [en af de tiltalte mænd]

³ Af juridiske årsager er det mig ikke tilladt at offentliggøre anklageskriftet, og jeg har derfor forsøgt at genfortælle anklagen, som den fremgår i skriftet.

Dommer: Det er jeg ikke helt med på, kan vi få ham peget ud?

Anklager: Altså når jeg kigger på familietræet – kan det passe at du har været gift med din onkel?

Nur [smiler]: Ja, hos os tyrkere kan man godt gifte sig i familien.

(Retsmøde #5, 03-02-14, s. 7-8)

Nurs tidligere ægteskab med den tiltalte får i dette citat ikke lov til at passere ukommenteret, men ledsages af både anklageren og dommerens overraskelse og mistænkeliggørelse. I situationen fungerer Nurs svar som en slags 'afsløring' af, at hun har været gift med sin onkel. Denne 'afsløring' bliver i første omgang ikke accepteret eller forstået af dommeren og anklageren, som ikke 'er med på' eller mener det 'kan passe'. Nur bliver af anklageren sat i en forklarende position, hvor hun må redegøre for ægteskabets rigtighed. Nur bekræfter med sit svar en opdeling i et 'vi' og 'dem', som indtil nu har været underforstået: ja, 'hos os tyrkere' kan man godt gifte sig med sin onkel. Nur må italesætte afvigelsen, mens normen er givet på forhånd: man gifter sig ikke normalt med sin onkel – i hvert fald ikke i Danmark. Citatet er et eksempel på, hvordan de tiltalte bliver positioneret som de 'fremmede', som retten forsøger at 'kende'. Men som Ahmed (2000) har pointeret, sker denne proces ikke på et værdineutralt grundlag – den fremmede er ikke ukendt, men genkendes *netop i kraft af sin fremmedhed*, som en der er forskellig fra 'os'. Nurs giftermål med onklen Osman bliver en etnicitetsbåret grænsemærke, som adskiller dansk fra tyrkisk/rumænsk 'kultur' i en hierarkisk dikotomi, hvor anklageren og dommerens 'danske' forståelsesramme af det relationsmæssigt mulige og umulige får status af norm, mens de 'fremmede', de rumænske tyrkere, bliver kendt ud fra denne opfattelse. Det er kun på grund af 'danskhedens' hegemoniske stilling i det retslige rum, at Nurs ægteskab med onklen kan fungere som en 'afsløring'. For Nur er dette forhold allerede kendt og desuden uproblematisk.

Identifikationen af denne form for dikotomiske kategorisering er et af de diskursanalytiske værktøjer, som Bacchi præsenterer som væsentligt for besvarelsen af spørgsmålet om, hvilke antagelser, der ligger bag en bestemt problemrepræsentation (2009: 7). Kategorisering på baggrund af etnicitet har i retssalen indflydelse på, hvordan de tiltalte 'kaldes ind' i subjektpositionen som 'menneskehandlere', som på denne måde bliver knyttet til bestemte afvigende kulturelle praktikker. Næste citat er en uddybning af dette – her bliver den tiltalte Osman ligeledes adspurgt om sine familierelationer:

Anklager: Okay, så vil jeg spørge dig til Berat [en af de andre tiltalte]. Har du set ham i Danmark?

Osman: Ja, jeg har set ham på hotellet. Ja, fordi jeg boede på hotellet, der hvor badeværelset lå boede han cirka tre eller to døre væk, så han var tit på gangen.

Anklager: Vidste du, hvem han var, inden du så ham på hotellet?

Osman: Hvad skulle jeg vide om ham? Jeg vidste, han var på hotellet.

Anklager: Men hvis du kigger på stamtræet, er I så ikke i familie? Han er bror til din mor.

Osman: Jamen det der stamtræ er lidt ...

Anklager: Berat skulle være bror til din mor, ikke?

Osman: Ja, men jeg har jo også sagt at min far ikke har noget at gøre med sin bror. Som jeg har sagt før: vi havde ikke noget med hinanden at gøre, så vi har [ikke] set hinanden. Ja, fordi han boede cirka 60 km væk, så derfor havde vi ikke noget med hinanden at gøre. Jeg har mødt ham en gang i Danmark, og du spurgte, det var i forbindelse med at se på hans bil, og vi var i en butik for genbrugt tøj. Det var en søndag, en weekend.

Anklager: Men jeg skal bare lige forstå: Det er helt tilfældigt at din onkel bor på samme hotel som dig, og du møder ham på hotellet, og at din søster kommer til Danmark, uden at du ved det?

Osman: Selvfølgelig, fordi alle mennesker prøver på at indkvartere sig på det hotel.

Anklager: Det undrer mig så bare, at I ender i Danmark på samme tid?

Osman: Alle rumænere som lander der ...

Dommer [smiler]: Hvor mange millioner rumænere er det? [mange i retssalen griner]

(Retsmøde #5, 03-02-14, s. 34-35)

Citatet er et interessant eksempel på den 'kamp' som foregår i retssalen om, hvilken fortælling om menneskehandel, som er 'sand', her knyttet til spørgsmål om organisering og de tiltaltes relationer. Men på hvis præmisser foregår denne kamp? I citatet bliver Osman positioneret som utroværdig af dommeren, der med kommentaren 'hvor mange millioner rumænere er det?' gør grin med og underminerer Osmans fortælling om, at det pågældende hotel er et mødepunkt for rumænere i Danmark, og at det derfor sagtens kan være tilfældet, at han har boet der samtidig med andre familiemedlemmer. Anklageren underbygger denne positionering, idet hun 'undrer sig' og med udgangspunkt i et familiestamtræ, som politiet har sammensat, stiller spørgsmålstejn ved, at Osman ikke har kontakt til sin onkel Berat, som også har befundet sig på hotellet. Dermed underbygges fortællingen om den organiserede, i modsætning til 'tilfældige', menneskehandel, som de tiltalte er

anklaget for. Osman gør modstand mod denne fortælling ved at påpege, at stamtræet, som politiet har konstrueret, er forkert, og at Berat godt nok er hans familie, men at de ikke har haft meget kontakt.

Som vist i eksemplet med Nur bliver de tiltaltes familierelationer noget, der i retten skal 'afsløres' eller 'bekendes'. Men idet informationen bliver 'kendt', sker det ikke på Osmans præmisser, således at han tilskrives positionen som den, der 'ved' noget; derimod bliver han latterliggjort og mistænkeliggjort. Herved bekræftes 'danskhedens' hegemoniske stilling i det retslige rum, hvilket kan henføres til Ahmeds teori om bestemte kroppes 'forlængelse' i 'hvide' rum (2011). Hvidhed skal her forstås som en normaliseret og privilegeret position, der knyttes til 'danskhed' som den udtalte norm, der ligger bag artikulationen af den 'etniske anden', rumæneren. Osman kan ikke gnidningsfrit passere i det retslige rum, fordi han ikke 'hører hjemme' som den tiltalte og etniske Anden, og hans fortælling bliver således 'kendt' på den hegemoniske fortællings præmisser, som anklageren og dommeren repræsenterer. Fremmedgørelsen af de tiltalte får betydning for den måde, hvorpå deres udtalelser varetages i retssalen – de positioneres som *uvidende*.

I det følgende vil jeg diskutere, hvorledes forestillinger om køn i skæringspunktet med den 'etniske Anden' påvirker forståelsen af 'problemet' med menneskehandel.

Kontrollerende mænd og letpåvirkelige piger

I det følgende citat bliver en af de tiltalte mænd, Adem, udspurgt om en samtale, som politiet har aflyttet, hvor Adem taler med sin kæreste Derya, der ifølge anklageren er en af de handlede kvinder:

Anklager: Næste samtale er fra 20. februar klokken 8.45, og det er en samtale, som også stammer fra Deryas telefon og skulle være en samtale mellem Derya, som så giver telefonen til en mand, og de taler med Adem, som stadig befinder sig i Rumænien [anklageren læser op fra den danske transskribering af samtalen – det handler om nogle penge, der skal sendes til Adem, og Derya giver på et tidspunkt telefonen til en anden mand]. Og Adem, er det dig, der taler?

Adem: Ja

Anklager: Kan du fortælle nærmere om, hvad denne samtale drejer sig om?

Adem: Ja fru anklager, hun skulle sende mig nogle penge, som jeg skulle bruge til at købe et får, altså et får, fordi jeg skulle til en mindegudstjeneste for hendes far, som var død.

Anklager: Hvad sagde du, du skulle købe et får?

Adem: Ja

Anklager: Ok, og hvad skulle det får bruges til?

Adem: Man skulle slagte det, så man uddelte mad i forbindelse med mindegudstjenesten.

Anklager: Ok ...

Dommer: Jeg skal lige høre: du taler med Derya - er det korrekt?

Adem: Ja

Dommer: Har jeg forstået det her rigtigt, at Derya skal sende dig penge til køb af det her offerlam, ja? Hvorfor kunne hun ikke bare sende dig pengene, hvorfor skulle den her mand ind i billedet, det har jeg ikke fået svar på?

Adem: Det kan jeg godt forklare for dommeren: Det forholder sig sådan, at hun gik hen til Western Union, og den mand, som ekspederede i Western Union, som forstod tyrkisk, han forstod ikke rigtigt, hvordan mit navn skulle skrives, og derfor måtte jeg forklare det.

Dommer [tager referat]: "Tiltalte bekræfter, at Derya skulle sende penge til ham, så han kunne købe et får til mindegudstjenesten. Manden i samtalen er en ansat i Western Union, der ikke kunne finde ud af, hvordan tiltaltes navn skulle staves, og det var derfor, manden fik telefonen, og tiltalte stavede sit navn."

(Retsmøde #11, 18-02-14, s. 5-6)

Citatet er et eksempel på, hvordan der i retssagen blev knyttet bestemte betydninger til det at være 'mand' og det at være 'kvinde'. Disse kategoriseringer forholder sig både dikotomisk til hinanden i overensstemmelse med den heteroseksuelle matrise og konstrueres i samspil med positioneringen af de tiltalte rumænere som 'de Andre'. Adem bliver i første del af citatet udspurgt omkring et får, han skulle købe. Både Adem og Derya bliver her, ligesom Nur og Osman i de foregående citater, positioneret som den etniske Anden, som i retssalen skal 'kendes', og Adem må på to opfølgende spørgsmål fra anklageren redegøre for det ritual, som knytter sig til mindegudstjenesten, hvilket kan virke irrelevant for den retslige sammenhæng i øvrigt.

Dommeren spørger herefter ind til, hvorfor 'den her mand', som Derya giver telefonen til, kommer ind i billedet. 'Manden' bliver her sat i forbindelse med *forhindringen* af, at Derya kan udføre en selvstændig handling – at sende nogle penge. Dommeren konstruerer på den måde en mulig alliance mellem manden i telefonen og Adem i den anden ende af røret *mod* Derya, som fremstår som underlagt mændenes vilje og kontrol – hun skal af med pengene, men er ikke selv herre over transaktionen. Denne fortælling om mænd, der kontrollerer kvinder og styrer deres penge

(tjent ved prostitution) er netop den fortælling om menneskehandel, som er på spil i retssalen. Fortællingen bliver ikke bekræftet af Adem, som derimod tegner et billede af en ufarlig, hverdagsagtig situation i Western Union. Men hele konstruktionen af kategorien 'mand' er artikuleret og givet af dommeren, inden Adem får mulighed for at modsige denne forståelse.

Det er dommeren, som har det sidste ord i forhørene, da det er hende, som tager referat af det, der er blevet sagt. Det er interessant, hvorledes informationen om, at mindegudstjenesten var for Deryas egen far, forsvinder i dommerens referat. Denne oplysning kunne bidrage til fortællingen om, at Adem ikke er en kontrollerende mand, men derimod en mand, der hjælper til. Dommerens fortælling bliver dog, at Adem 'bekræfter at Derya skulle sende penge til ham så han kunne købe et får til mindegudstjenesten'. Brugen af ordet 'skulle' er med til at underbygge fortællingen om tvang - at Derya kunne 'være tvunget til' at sende pengene, at hun *skulle*. På den måde bliver der i dommerens referat fastholdt muligheden for en fortælling om de tiltalte mænds kontrol og tvang af 'deres' kvinder – og dermed for retssagens legitimitet i det projekt, som inspireret af Spivak (1988) kan formuleres som 'danskerne redder de rumænske kvinder fra de rumænske mænd'.

Denne fortælling om menneskehandel bliver ikke kun udfordret af de tiltalte, men også af de 'handlede' kvinder selv. I det følgende citat er Ceren, kæreste til Osman, indkaldt som vidne. Der bliver spurgt ind til de forklaringer, som hun tidligere har givet til politiet i forbindelse med efterforskningen af sagen:

Anklager: Er det korrekt, at du fortalte du ikke kendte ham [Osman, ved den første afhøring lige efter anholdelsen af Osman]?

Ceren: Ja

Anklager: Hvad var grunden til det, at du fortalte det ved den første afhøring?

Ceren: Jeg vidste ikke, om han ville fortælle politiet, at jeg var hans kone, for faktisk var det sådan, at jeg forlod ham mange gange. Jeg forsvandt nogen gange fra ham.

Anklager: Ja, men det skal jeg lige forstå igen: hvorfor kunne du ikke fortælle politiet det, du fortæller i dag, det er jo ret ufarligt, at I mødtes og blev kærester, hvorfor fortalte du ikke det i første omgang?

Ceren [Gestikulerer med hænderne, forklarende]: Det var første gang i mit liv, jeg blev afhørt, og jeg brød mig ikke om, at han var blevet anholdt. Han har altid været flink mod mig, han ville mig det godt hele tiden. Så det var, jeg ved det ikke, det var min beslutning at sige det på den måde, og desuden var jeg ikke forpligtet ...

Anklager: Nej nej. Så skal jeg høre: Du bliver afhørt igen [senere], var det dig, der tog initiativ til at blive genafhørt?

Ceren: Ja, for jeg ville fortælle sandheden.

Anklager: Ja, hvorfor skiftede du mening, kan jeg så spørge?

Ceren [snakker højt, hurtigt]: Det var ikke fordi jeg skiftede mening, men han blev ved med at være tilbageholdt på grund af mig, og jeg kunne ikke forstå, hvorfor det skulle være på grund af mig, så...

Anklager: Var der nogen der sagde til dig, at du skulle henvende dig til politiet og give ny forklaring, eller var det noget, du gjorde selv?

Ceren: Jeg rejste hjem på et tidspunkt og opholdt mig hjemme i en hel måned, sammen med min datter, så rejste jeg tilbage og ringede til advokaten, og det lykkedes efter seks måneder at blive afhørt, og jeg mener det var min ret, fordi altså, jeg skal ikke behandles som en hund.

Anklager: Det var ikke det jeg spurgte dig om. Var der nogen i Rumænien som henvendte sig til dig og ville have, du skulle give en anden forklaring?

Ceren: Nej jeg blev ikke tvunget af nogen til at gøre det, og jeg er aldrig blevet tvunget af nogen til noget som helst.

Dommer: Der er noget jeg ikke forstår: Du siger, du var i Rumænien og så kom tilbage og ringede til en advokat. Hvilken advokat?

Ceren: Bistandsadvokaten, vores advokat.

Dommer: Ok, det var det, jeg ikke forstod. Og hvad siger denne advokat til jer?

Ceren: Så mødtes vi hos politiet.

Anklager: Så du kontakter din bistandsadvokat og siger, du vil afgive en ny forklaring eller hvad, det har jeg ikke forstået helt?

Ceren: Jeg ringede, og politiet fortalte mig, at det var en god idé at have min advokat med, og jeg ringede til hende, og hun kom.

Dommer: Jeg skal lige have skrevet ned ... Du siger så, der ikke er nogen, der har tvunget dig. Jeg vil gerne stille spørgsmålet på en anden måde: Er der nogen der har givet dig et råd, er der nogen der har fortalt det kunne være en god idé?

Ceren: Nej, hvem skulle det være? Min svigermor kan knapt stå på benene.

Dommer: Så det er nogle tanker inde i dit eget hoved, som du selv har, og så ringer du på egen hånd til politiet? På eget initiativ?

Ceren: Ja

(Retsmøde #20, 14-03-14, s. 8-10)

I citatet ses, hvordan Ceren konsekvent må forsvare positionen som selvstændig aktør, idet anklageren og dommeren hele tiden stiller spørgsmålstejn ved, hvorvidt Ceren er i stand til at tænke og handle selv, tydeligst med dommerens spørgsmål om, hvorvidt 'det er nogle tanker inde i dit eget hoved, som du selv har'. Den 'rumænske kvinde' bliver af anklageren og dommeren positioneret som en, der ikke 'kan fortælle' sandheden, og som ikke kan handle på eget initiativ, som er letpåvirkelig og muligvis udsat for pres eller tvang af 'nogen i Rumænien'. På denne måde bliver den 'rumænske kvinde' konstrueret i et tydeligt modsætningsforhold til den 'rumænske mand', som vi ovenfor har set positioneret som bevidst kontrollerende og organiseret i alliance med andre mænd om den økonomiske udnyttelse af 'deres' kvinder. Denne form for offergørelse, infantilisering og stereotypisering af Tredje Verdens Kvinder og deres 'problem' med kønnet undertrykkelse er velkendt og problematiseret inden for postkolonial feministisk teori, hvilket Mohanty (1988) påpeger, når hun kritiserer vestlig feministisk forskning for at producere billedet af en 'average third-world woman' som undertrykt offer for sin egen 'kultur' og situation. Doezema beskriver ligeledes, hvordan det 'typiske' offer for menneskehandel artikuleres i forbindelse med ord og fraser som: "[...] 'young', 'naïve', 'beauty', 'better life', 'lured, deceived and forced into prostitution' [...]" (2010: 1). I retssalen reproduceres denne forestilling om 'offeret for menneskehandel' af dommer og anklager. Dette underbygges af det faktum, at de 'handlede' kvinder næsten konsekvent blev omtalt som 'piger' under hele retssagens forløb.

Fortællingen destabiliseres dog helt tydeligt af Ceren selv, som igen og igen bekræfter sig selv som en selvstændigt handlende aktør: Det er hende, der ofte forlod Osman, hende der tog beslutningen om, hvad hun ville sige, hende der ringede til advokaten og tog initiativ til at blive genafhørt, og hende der 'aldrig er blevet tvunget af nogen til noget som helst'. Der er altså intet i Ceren's fortælling, som antyder at hun skulle være underlagt Osman eller andre rumænske mænds kontrol. Der, hvor Ceren antyder, at der er noget, hun ikke 'forstår', og hvor hun ikke vil 'behandles som en hund' er i relation til det *danske politi*, som tilbageholder Osman for menneskehandel, uden at Ceren er indforstået. Der bliver således skabt en interessant modfortælling til historien om menneskehandel, hvor magtrelationen forskydes fra at handle om rumænske mænds magt over rumænske kvinder til at handle om det danske politi og retssystemets magt over de tiltalte og de 'handlede' kvinder.

Kvinde og menneskehandler? – forestillinger om den 'hærdede' prostituerede

Fortællingen om den udsatte Kvinde fra Rumænien som offer for menneskehandel og hendes mandlige partner som den kriminelle udøver af menneskehandel er dog ikke så simpel som så – for hvad med de kvindelige tiltalte i sagen?

De kvindelige tiltaltes eksistens som de Andre i retssalens diskurser om menneskehandel er både præget af afvigelse og usynliggørelse (de los Reyes & Mulinari 2005: 55). I konstruktionen af 'menneskehandleren' som den rumænske kontrollerende *mand* usynliggøres det, at også to kvinder, Nur og Sevda, som selv arbejder på gaden i prostitution, er blevet tiltalt. Samtidig blev sammenkoblingen mellem 'menneskehandler' og (prostitueret) 'kvinde' gjort mulig via artikulationen af 'kvinde' med andre kategoriseringer, særligt alder. I det følgende citat bliver den kvindelige tiltalte Nur adspurgt om sit kendskab til nogle af de 'handlede' kvinder:

Anklager: Så vil jeg spørge til de øvrige piger i sagen [bærer planchen med billederne af de 'handlede' kvinder hen til Nur]. Og jeg vil starte fra en ende af. Leila, kender du hende?

Nur: Ja, vi er gadeveninder.

Anklager: Ja, altså hun arbejder også som prostitueret?

Nur: Ja

Anklager: Har du set hende på gaden i 2013?

Nur: Ikke 2012, men 2013, men jeg er ikke i stand til at fortælle hvornår.

Anklager: Var I også veninder, eller kendte I bare hinanden fra gaden?

Nur: Vi var gadeveninder.

Anklager: Ved du, hvor hun boede i Danmark?

Nur: Jeg ved det fra hende, et eller andet sted på Nørrebro, et eller andet sted i et hus.

Anklager: Så ikke et hotel?

Nur: Nej

Anklager: Har du kendskab til, hvorfor hun var i Danmark for at arbejde som prostitueret?

Nur: Ja, jeg ved det. Hun kom her sammen med sin mor og sammen med en tredje kvinde ved navn Pinar. Første gang jeg hilste på Leila, var hun sammen med denne pige, Pinar. Da de andre piger så de to nye ankomne, så snakkede vi om det. 'De to, hvem er de to mon?' For problemet er, at når

vi som har stået i længere tid ser at der kommer nye, så bliver vi bekymrede. Sådan to uanmeldte, så kan vi ikke tjene penge.

Anklager: Gjorde du noget ved det eller?

Nur: Vi gik derfra, men hun kom tilbage med Pinar nogle dage efter.

Anklager: Snakkede I med dem om, hvad de ville?

Nur: Ja, for at arbejde på gaden. Og det, der skete var, at da de kom anden gang, så samlede vi os for ikke at lade dem arbejde, hvorefter Leila begyndte at græde, fordi hun gerne ville tjene nogle penge. Hun ville tage hjem, nej det passer ikke, hun manglede penge til huslejen.

Anklager: Skulle hun have tilladelse af dig eller andre til at arbejde der?

Nur: Nej, hvorfor? Er jeg chef på gaden, så hun skulle have tilladelse af mig? Nej.

Anklager: Jeg spørger, fordi I virkede ikke glade for at de kom?

Nur: Det var ikke kun mig, der ikke var glad. De andre var lige så lidt glade. Du må forstå, når vi de ældre piger der har været i længere tid ser to nye, så bliver vi ikke glade.

Anklager: Kom de til at arbejde der på gaden?

Nur: Da hun begyndte at græde og sagde, hun ikke havde penge til husleje og mad, så sagde jeg til de andre: 'Lad os lade hende blive der'. Hvorfor? Jeg ved hvad fattigdom er, jeg er også en fattig kvinde.

Anklager: Så hun fik lov til at blive?

Nur: Ja, alle pigerne sagde, lad hende arbejde.

Anklager: Skulle hun give jer penge for at arbejde der?

Nur: Hvorfor skulle hun give mig eller de andre penge? Nej.

(Retsmøde #5, 03-02-14, s. 17-18)

Nur positionerer i dette citat sig selv som en, der 'har stået i længere tid' på gaden og som en af de 'ældre piger'. Samtidig fortæller hun en historie om, hvordan hun havde indflydelse på, hvorvidt Leila kunne få lov til at arbejde. På denne måde reproducerer Nur anklagerens fortælling om hende som den ældre 'chef' og de tiltalte mænds håndlanger på gaden. Anklageren sammenkobler, at Nur ikke var glad for, at Leila og Pinar dukkede op med, at Nur måske var den, som skulle give 'tilladelse' til eller have penge for, at de nye piger kunne 'få lov' at arbejde på gaden. Den anden af de kvindelige tiltalte, Sevda, er som Nur i andre samtaler ligeledes blevet positioneret som en af de

'ældre' prostituerede, der kunne indtage en overordnet, styrende rolle på gaden. Doezema beskriver i sit studie af sammenkoblingen mellem fortællinger om hvid slavehandel og menneskehandel netop, hvordan to forskellige billeder af den prostituerede kvinde eksisterer samtidig, som henholdsvis 'the chaos bringer' og 'the innocent victim' (2010: 115). Skillelinjen mellem de to er ofte baseret på forestillinger om alder, idet ungdom knyttes til uskyldighed, mens de ældre, mere 'hærdede' og socialt 'forstyrrende' prostituerede kobles til samtykke og skyld (Doezema 2010: 68). Nur og Sevda bliver i denne retslige kontekst konstrueret som 'hærdede' prostituerede.

Ligesom Ceren ikke ukritisk accepterer positionen som 'offer for menneskehandel', er Nur her med til at destabilisere fortællingen om hende som 'menneskehandler'. Anklageren opstiller en dikotomi mellem det at være veninder og det at kende hinanden fra gaden, hvilket underbygger en fortælling om et hårdt gademiljø uden venskab. Nur destabiliserer denne fortælling ved at gentage, at Leila og hende var 'gadeveninder', og at hun og de andre kvinder i sidste ende lader Leila arbejde på gaden, fordi Nur 'ved hvad fattigdom er'. Nur dementerer på denne måde sammenkoblingen mellem fattigdom og udnyttelse i subjektpositionen 'menneskehandler', som er underforstået i fortællingen om, at de tiltalte på grund af deres egen fattigdom udnytter de 'handlede' kvinders sårbare position. I Nurs modfortælling artikuleres en kobling mellem fattigdom og *solidaritet*, i hvilken gademiljøet konstrueres som et rum for venskab og sammenhold. 'Fattigdom' kan med Bacchis terminologi ses som et nøglekoncept i konstruktionen af 'problemet' med menneskehandel, forstået som en abstrakt betegnelse der er relativt åben og udefineret og derfor et centralt omdrejningspunkt for konkurrerende betydninger (2009: 8). Dette vil jeg uddybe længere nede i analysen, mens jeg i det følgende ønsker at undersøge moderskab som grænsemærker i konstruktionen af 'offeret for menneskehandel' og 'menneskehandleren'.

For børnenes skyld – prostitution og moderskab

Yuval-Davis (1997) har beskrevet, hvordan kvindekroppen ofte italesættes og opfattes som (re)producent af en kollektiv 'kultur' og bliver et mål på kollektivets tilstand og respektabilitet. Eduards (2008) har i forlængelse heraf betonet betydningen af dikotomien mellem den respektable kvinde (Madonnaen/moderen) og den faldne kvinde (Luderen) for konstruktionen af nationale fællesskaber og deres fjender. I mit materiale er det interessant at se, hvorledes denne dikotomi på lignende vis bliver et centralt koncept i betydningssskabende processer omkring 'problemet' med menneskehandel.

Under retssagen blev der i alle forhør med tiltalte og vidner spurgt ind til en bestemt kvinde, Fatimah, som ifølge anklageren var en af de 'handlede' kvinder. Fatimah skulle efter anklagerens

oplysninger have været gravid samtidig med, at hun arbejdede på gaden som prostitueret. Politiet havde ikke kunne finde frem til hendes kæreste, men han var nævnt som medgerningsmand i anklageskriftet. Anklageren var således interesseret i at vide, hvorvidt de tiltalte og de andre 'handlede' kvinder havde kendskab til Fatimah, og hun blev taget op flere gange i retssagsforløbet. Anklageren spørger ved et forhør eksempelvis Nur, om "[du] har kendskab til om hun [Fatimah] arbejdede selvom hun var gravid?" Fatimah, kvinden der trækker på gaden, *selvom* hun er gravid, bliver her 'beviset' på en syg rumænsk 'kultur'. At være gravid og prostitueret bliver af anklageren konstrueret som en selvmodsigelse; noget som ikke burde være. Fatimah bliver dermed konstrueret som en indikation på den bagvedliggende tvang og udnyttelse af kvinder i prostitution, som er en underliggende antagelse i 'problemet' med menneskehandel.

Sammenhængen mellem prostitution, moderskab og 'problemet' med menneskehandel er dog ikke entydig. Samtidig med at anklageren brugte de 'handlede' kvinders graviditet og moderskab som bevis for deres udsathed og til at kalde dem ind i subjektpositionen som 'offer for menneskehandel', blev moderskab også brugt af de 'handlede' kvinder selv til at legitimere prostitution og bekræfte eget aktørskab. I det følgende bliver Ceren spurgt ind til sit arbejde som prostitueret:

Anklager: Vidste han [Osman, hendes kæreste, som er tiltalt], at du arbejdede som prostitueret i Danmark?

Ceren: Nej

Anklager: Fandt han på noget tidspunkt ud af det?

Ceren: Ja

Anklager: Hvornår gjorde han det?

Ceren: Jeg tror det er et år siden, han fandt ud af det, og i første omgang der kunne han ikke tro, at det var sandt. Men jeg tror, han var begyndt at finde ud af noget, for jeg havde mange penge, og jeg kunne købe, hvad jeg ville.

Dommer: Når du siger for et år siden, er det så for et år siden fra nu eller hvad?

Ceren: Ja, det er et år siden. Ja, og han kunne ikke finde ud af det før, fordi jeg var for klog, for smart.

Anklager: Mh, men da han så fandt ud af det, hvad sagde han så til det?

Ceren: Han sagde til mig, at jeg skulle rejse hjem sammen med ham og jeg sagde, at det ville jeg ikke gøre, for jeg kunne godt lide at være prostitueret, og jeg havde brug for pengene, og jeg vil prostituere mig resten af mit liv.

Anklager: Sagde du, at du kunne lide at arbejde som prostitueret?

Ceren: Ja, men det skal forstås på den måde, at jeg har en datter, og jeg vil ikke have, at min datter skal arbejde på gaden. Jeg ønsker, at hun skal gå i skole og læse og skrive – ikke som jeg, som havde en mor, der var syg.

Anklager: Så du gør det for din datters skyld?

Ceren: Ja

[Dommeren tager referat]

Anklager [til dommeren]: Jeg vil gerne have det med i referatet, at hun [Ceren] prostituerede sig for datterens skyld.

Dommeren: Jeg har skrevet: [læser den sidste del af referatet op]

Anklager: Ja, for hun sagde jo direkte ...

Dommer: Jaja, jeg er med. Så sætter vi på også: "Vidnet prostituerede sig på grund af datteren."

(Retsmøde #20, 14-03-14, s. 4-6)

Det er interessant, hvordan 'prostitution' bliver artikulert i dette citat. Ceren starter med at skabe en klar modfortælling til forestillingen om 'offeret for menneskehandel'. Ceren er så 'klog', at Osman først sent har fundet ud af, at hun arbejder som prostitueret. Hun beskriver, at arbejdet giver hende 'mange penge', at hun kan 'lide' arbejdet og 'altid' vil have det, blandt andet fordi det giver hende mulighed for at sikre sin datters skolegang. Ceren positionerer her sig selv som en person, der med udgangspunkt i sin situation tager nogle aktive valg i en bevægelse væk fra fattigdom. Elementerne i denne fortælling destabiliserer den hegemoniske forestilling om Ceren som 'offer', i hvilken Osman (den rumænske bagmand) tvinger Ceren (den rumænske kvinde) til prostitution og tager de penge, hun tjener.

Anklageren godtager dog ikke Cerens forklaring om, at hun kan lide at arbejde som prostitueret. Sammenkoblingen mellem prostitution, frivillighed og aktørskab bliver i det retslige rum konstrueret som 'uforståelig'. Ceren bliver nødt til at forsvare sin udtalelse med henvisning til sin datter, og anklageren er meget opmærksom på at få det med i referatet, at 'hun prostituerede sig for datterens skyld'. Således reproducerer anklageren 'beviset' for, at Ceren kan forstås som offer: hun

bliver den respektable, selvopofrende moder, frem for den selvstændige og rationelle prostituerede. Hermed kommer Ceren til at stå i kontrast til de kvindelige tiltalte, som netop konstrueres som 'hærdede' prostituerede. Samtidig underbygges en forståelse af 'fattigdom', som knytter sig til idéen om den desperate mor, der prostituerer sig for sine børn. Andrijasevic (2008) beskriver i sit studie om migration og sexarbejde, hvordan hendes respondenter brugte fattigdom, forstået som *behovet* for at tjene penge til *andre* end sig selv, som en måde at både legitimere deres salg af sex på og disidentificere sig med positionen som ' prostitueret', som blev forbundet med *begær* efter penge (til sig selv). Fattigdom blev således en måde at modstå 'luder-stigmaet' på (Andrijasevic 2008: 48). Det er interessant, hvordan Ceren på lignende vis i citatet er med til at foretage denne diskursive bevægelse, der flytter hende væk fra prostitution og 'mange penge', hen til moderskab og økonomisk desperation.

Der er dog grænser for det 'respektable' og forståelige i de rumænske kvinders prostitution 'for børnenes skyld', alt efter *hvis* børn, der er tale om. I det følgende citat bliver en af de tiltalte mænd Elvan spurgt ind til nogle penge, han har sendt fra Danmark til Rumænien:

Anklager: Så skal jeg lige spørge dig: Har du sendt penge til Rumænien fra Danmark?

Elvan: Ja

Anklager: Og hvor havde du de penge fra?

Elvan: Fra mig, fra min hustru, sammen. Vi var sammen, vi sendte penge hjem til børnene.

Anklager: Altså dine børn?

Elvan: Ja

Anklager: Men sammen? Du tjente jo ikke nogen penge her i Danmark?

Elvan: Det var jo min hustrus penge, det var mine børn, men det var som om det var hendes, hun holdt af dem, som om de var hendes egne.

Dommer: Men vi skal bare være enige om, de penge du sendte til Rumænien var nogen, Lale havde tjent?

Elvan: Ja

(Retsmøde #7, 11-02-14, s. 29)

Dommeren og anklageren nægter i dette citat at anerkende det fælles familieprojekt, som Elvan forsøger at italesætte. Mens Elvan taler om, at 'vi' sendte penge til 'børnene', og at han og Lale var 'sammen', så insisterer dommeren og anklageren over for Elvan på, at der er tale om 'dine børn', at det var penge som 'Lale havde tjent', men som 'du sendte' til Rumænien. Her underbygges igen fortællingen om fattigdom og udnyttelse: den fattige rumænske mand, som udnytter sin prostituerede kæreste ved at tage hendes indtjening og bruge den til at understøtte sig selv og sine. Forholdet mellem Elvan og Lale forstået som en mulig intim og tæt familierelation knyttet til fattigdom og *solidaritet* bliver usynliggjort, mens dikotomien mellem 'menneskehandler' og 'offer for menneskehandel' består. Elvan, Lale og deres 'sammenbragte' familie med Elvans børn kan ikke blive 'kendt' i retssalen som legitim. Et respektabelt fælles familieprojekt baseret på penge tjent ved prostitution umuliggøres, hvorved dikotomien mellem prostitution og respektabilitet fastholdes, mens Lale bliver den kulturelle 'border guard' (Yuval-Davis 1997:23), omkring hvilken (ikke)respektabilitet italesættes.

I det følgende vil jeg diskutere, hvordan forestillinger om fattigdom, respektabilitet og hegemonisk maskulinitet i retssalen spillede ind på forståelsen af de mandlige tiltaltes relation til de 'handlede' kvinder.

En ordentlig forsørger – om maskulinitet og respektabilitet

I citatet ovenfor konfronteres Elvan af anklageren med, at han jo 'ikke [tjente] nogen penge her i Danmark', og at det derfor var Lale som måtte understøtte ham og hans børn. Elvans fattigdom og arbejdsløshed i Danmark bliver på den måde knyttet til 'problemet' med menneskehandel, idet Elvans manglende indtjening bliver opfattet som en primær årsag til, at Lale bliver nødt til at prostituere sig. I denne forstand bliver Elvan 'skyldig' i at tvinge Lale ud i prostitution. I det følgende citat bliver Elvan adspurgt om en periode, hvor han og Lale opholdt sig i Spanien:

Dommer: Hvad lavede I i Spanien i 2011?

Elvan: Der arbejdede jeg.

Anklager: Har du været i Spanien i længere tid?

Elvan: I cirka fire år.

Anklager: Uafbrudt?

Elvan: Ja

Anklager: Okay, var det cirka fra 2006-2007 til 2011?

Elvan: Ja

Anklager: Var du alene eller med Lale i Spanien?

Elvan: Jeg var der sammen med min hustru.

Anklager: Og hun arbejdede ikke som prostitueret i Spanien?

Elvan: Hun prostituerede sig også i Spanien.

Anklager: Og hvad var grunden til at hun gjorde det der?

Elvan: Ja, på det tidspunkt havde vi ikke penge. Vi havde ikke et sted at bo.

Anklager: Men sagde du ikke at du havde arbejde i Spanien?

Elvan: Jeg arbejdede, ja. Men pengene strakte ikke til, vi skulle betalte leje, mad ...

Anklager: Okay

Dommer: Så det vil sige, at da Lale besluttede sig for at prostituere sig i Danmark, så var det ikke noget nyt for jer to?

Elvan: Hun gjorde det altså også i Spanien, det var ikke første gang i Danmark.

(Retsmøde #7, 11-02-14, s. 16-17)

Elvan fortæller, at han arbejdede i Spanien, hvilket får anklageren til at antage, at Lale ikke arbejdede som prostitueret i Spanien. Da Elvan fortæller, at hun gjorde det, fordi de manglede penge og et sted at bo, konfronterer anklageren Elvan med, at han jo havde et arbejde – så hvorfor manglede de penge? Det er interessant, hvordan Elvan og Lales familieprojekt blev uforståeligt og illegitimt, når Lale var den primære forsørger – her blev fattigdom som udnyttelse centralt. I dette citat bliver Elvan og Lales relation nu forståelig som et økonomisk og socialt *fællesskab*, hvor Elvan bliver 'skammet' for ikke at kunne forsørge Lale. Det antages, at Elvan *burde* kunne forsørge 'sin' familie. Med denne (tale)handling er anklageren med til at positionere Elvan som et bestemt subjekt – en, der har noget at skamme sig over (Butler 1993: 18). Disse forventninger gælder ikke Lale.

Anklageren er ikke interesseret i at vide, hvilken type arbejde Elvan havde, hvorved det antages, at det i hvert fald ikke var prostitution, som er en position forbeholdt den 'rumænske kvinde' og er

knyttet til subjektpositionen som 'offer for menneskehandel'. Både forestillinger om køn, klasse og etnicitet spiller ind, når Elvan skammes for ikke at være en ordentlig forsørger. Elvan bliver stillet til ansvar for ikke at kunne leve op til en bestemt forestilling om det respektable heteroseksuelle kernefamilieprojekt, idet Lales arbejde som prostitueret positioneres som et (socialt) problem, som Elvan ikke formår at afhjælpe. Dermed positioneres han som medvirkende til Lales prostitution, hvilket underbygger fortællingen om menneskehandel. Sociologen Beverly Skeggs beskriver respektabilitet som en af de vigtigste historiske og nutidige klassemarkører – kun middelklassen ses som indehavere af moralsk autoritet og dermed respektabilitet, mens arbejderklassen ikke kan få adgang til denne privilegerede position, men må underlægges kontrol og disciplinering (1999: 12-13). Elvan er i retssalens diskurs ikke i stand til at indtage positionen som respektabel – han er 'allerede kendt' i retten som den afvigende, den rumænske og fattige Anden. Maskulinitetsforskeren Raewyn Connell (2008) har fremført, at maskulinitet ikke kun kan forstås i relation til femininitet, men også i skæringen med andre faktorer, særligt 'race' og klasse. Det bliver dermed muligt at udskille flere maskuliniteter, som må ses i relation til hinanden. Maskulinitet bliver en position, der ikke altid er hegemonisk, men også kan være underordnet eller marginaliseret (Connell 2008: 114-119). Elvan og de andre tiltalte mænd bliver i retssalen positioneret i en marginaliseret maskulinitet karakteriseret som problematisk – kontrollerende, ustabile mænd uden fast arbejde og bopæl, som i stedet for at leve det 'respektable' liv som ordentlige forsørgere af deres familier udnytter, at de kan leve på penge, som deres koner og kærester har tjent ved (tvungen) prostitution.

”Det er vel ikke for sjov?” – at være fattig prostitueret på den 'rigtige' måde

Mens der i retssalen bliver konstrueret en forventning til de tiltalte mænd om at tage et økonomisk ansvar, som de ikke kan leve op til, bliver de kvinder, som skulle være 'handlede', ikke forståelige i positionen som den, der tager dette økonomiske ansvar på sig ved at arbejde som prostituerede. Som tidligere beskrevet bliver de 'handlede' kvinder positioneret som 'desperate' i deres fattigdom, idet prostitution konstrueres som noget, kvinder gør på grund af nød, pres og tvang. I det følgende citat bliver Osman adspurgt om Ceren's arbejde som prostitueret:

Anklager: Ved du, hvorfor hun [Ceren] arbejdede som prostitueret? Manglede hun penge eller?

Osman: Hun manglede ikke penge, men jeg tror, at hun gjorde det for sin mor, sin familie. Mange af de ting ved jeg ikke.

Anklager: Men hvorfor skulle hun så arbejde som prostitueret, hvis hun ikke manglede penge? Det er vel ikke for sjov?

Osman: Men hvad skal jeg sige til det? Jeg kom jo ofte for at tage hende med, men det ville hun ikke. Hvad skulle jeg så gøre, skulle jeg slå hende eller bruge magt? Hun ville ikke med hjem.

(Retsmøde #5, 03-02-14, s. 43)

I anklagerens fremstilling bliver prostitution kun forståeligt i termer af økonomisk desperation, som en kortsigtet løsning på en akut mangel på penge. Der findes ikke noget midt i mellem den dikotomiske forståelse af prostitution som 'mangel på penge' og prostitution 'for sjov', og prostitution 'for sjov' konstrueres fra starten som en umulig position. Dermed underbygger anklageren forestillingen om 'offeret for menneskehandel' som en position, der knyttes til prostitution, fattigdom og desperation. Fortællingen om prostitution som en bevidst strategi i en mere langsigtet plan for opbygge et bedre liv for sig selv og sin familie kan ikke blive 'kendt' i retssalen, selvom denne fortælling underbygges af de tiltalte og de 'handlede' kvinder – som Osman, der i citatet nuancerer anklagerens forståelse af prostitution ved at sige, at Ceren ikke manglede penge, men at hun (muligvis) var prostitueret for at kunne hjælpe sin mor og sin familie. Ceren bliver her positioneret som både økonomisk selvstændig og en aktiv forsørger. Det er gennemgående for mit materiale, at de tiltalte ikke går med på anklagerens fortælling om prostitution som en tvunget og desperat nødløsning. Alligevel bliver de 'handlede' kvinders stræben efter det 'gode liv' ved hjælp af prostitution gjort uforståelig, fordi prostitution i sig selv i retssalen bliver konstrueret som en modsætning til en god og 'fri' tilværelse. Dette underbygges i citatet af, at Osman af anklageren stilles til ansvar for sin kærestes handlinger og forventes at kunne svare på, hvorfor hun arbejdede som prostitueret – Cerenes aktørskab og motiver bliver på den måde usynliggjort, når Osman positioneres som den, der står bag hendes handlinger. Osman distancerer sig fra denne positionering ved at give udtryk for, at han ikke kan besvare de spørgsmål, og at han flere gange prøvede at overtale Ceren til at droppe prostitutionen. Osman reproducerer samtidig anklagerens fortælling om de tiltalte mænd som mislykkede forsørgere, idet Osman ikke har held til at få Ceren ud af prostitution. På den måde kan han fortsat positioneres som 'menneskehandler', forstået som en der lukrerer på andres prostitution.

Konklusioner

Jeg har i min analyse argumenteret for, at 'problemet' med menneskehandel i retssagen er repræsenteret ved anklageskriftets hegemoniske fortælling om 'menneskehandleren', som udnytter og tvinger 'offeret for menneskehandel' til prostitution for økonomisk vinding. Denne fortælling underbygges i det retslige rum af særligt anklageren og dommeren, som begge indtager en overordnet position med ret til at spørge og dermed styre, hvad der kan blive sagt. I denne proces bliver subjektpositionen som 'menneskehandler' konstrueret som den kontrollerende, rumænske, fattige mand og som den rumænske, ældre og 'hærdede' prostituerede kvinde. I dikotomisk modsætning hertil konstrueres subjektpositionen som 'offer for menneskehandel' som den rumænske, unge, sårbare og letpåvirkelige prostituerede kvinde. I denne positionering af henholdsvis de tiltalte og de 'handlede' kvinder ligger flere antagelser og forudsætninger.

'Problemet' med menneskehandel bliver for det første forstået som et problem med *prostitution*. Prostitution gøres til et fænomen, der kun kan forstås i termer af tvang, udnyttelse og økonomisk desperation i relation til den umulige modsætning: prostitution som noget kvinder gør 'for sjov'. Herved underbygges opdelingen mellem den unge, uskyldige 'Madonna', der tvinges eller presses til sexsalg, men ikke vil identificeres med prostitution, og den skyldige, aldrende 'hærdede' og selvidentifierede 'Luder' uden moralske kvaler og legitim grund til sexsalget.

For det andet bliver 'problemet' med menneskehandel konstrueret som et problem med *fattigdom*, i en snæver forståelse af fænomenet som akut økonomisk desperation, der giver anledning til udnyttelse i den kønnede fortælling om den fattige, rumænske mand, som udnytter den desperate og fattige kvinde for at forsørge sig selv og sine.

I forlængelse heraf finder vi for det tredje problemet med en *syg, rumænsk 'kultur'* karakteriseret ved en problematisk maskulinitet og ikke-respektable heteroseksuelle relationer mellem kontrollerende mænd og underordnede kvinder. I denne fortælling konstrueres ligeledes et fravær af venskab mellem kvinder over for en patriarkalsk alliance mellem mænd.

Antagelserne i denne problemrepræsentation af menneskehandel indebærer en diskursiv sammenblanding af prostitution, (fattigdoms)migration og menneskehandel. Processen udgør endvidere en bevægelse mod simplificering idet andre, alternative fortællinger usynliggøres.

Diskurser er dog aldrig entydige, og flere modfortællinger til den dominante forståelse af 'problemet' med menneskehandel indtog deres plads i det retslige rum, repræsenteret af de tiltalte og de 'handlede' kvinder, som vidnede i sagen. I disse fortællinger fremkom en modstand mod

positioneringen som henholdsvis 'menneskehandler' og som 'offer for menneskehandel' gennem destabiliseringen af de antagelser om prostitution, fattigdom og rumænsk 'kultur', som underbygger 'problemet' med menneskehandel. Prostitution blev således italesat som en legitim vej til et bedre liv, som de prostituerede kvinder bevidst og aktivt har valgt. Prostitution bliver her en langsigtet strategi, frem for en entydig identitet. Fattigdom blev endvidere sat i forbindelse med solidaritet, som en kilde til sammenhold og venskab mellem de tiltalte og deres 'ofre'. I forlængelse heraf udfordrede de tiltalte mænd og de 'handlede' kvinder konstruktionen af en syg, rumænsk kultur gennem at italesætte muligheden for at indgå i ligeværdige (kærligheds)relationer og økonomiske familiefællesskaber. På denne måde destabiliseredes kønnede forestillinger om de tiltalte mænds 'kontrollerende' maskulinitet og fraværet af aktørskab hos de 'handlede' kvinder.

Disse modfortællinger blev i retssalen marginaliseret gennem processer, der orienterede det retslige rum mod forestillinger om 'danskhedens' overlegenhed. Hermed blev de tiltalte og de 'handlede' kvinder konstrueret som de (rumænske) Andre, som i retten (gen)kendtes som fremmede. De tiltalte og de 'handlede' kvinder var på trods af deres modfortællinger således 'allerede kendt' og kaldt ind i positionen som 'menneskehandler' og 'offer for menneskehandel'.

Denne institutionalisering af 'danskhed' underbygges af, at der i dommen blev lagt vægt på *politiets* aflytninger frem for de tiltalte og vidnernes udsagn. Hermed bekræftes at den 'Anden' ikke kan tale og blive hørt (Spivak 1988: 308). Menneskehandel befæstes med dommen som et 'problem', der har med disse rumænske migranter plads i en postkolonial verdensorden at gøre, hvor de som fremmede positioneres som repræsentanter for en stereotypiseret 'kultur', der ikke hører hjemme i et udviklet, ligestillet Danmark. Med de tiltaltes udvisning af Danmark genetableres den nationale orden, som fra starten var blevet brudt med de rumænske prostitueredes 'problematiske' synlighed i det københavnske gadebillede.

Min undersøgelse underbygger eksistensen af flere af de problematikker, som er blevet løftet frem i den tidligere forskning om menneskehandel som diskurs: sammenblandingen mellem menneskehandel, migration og prostitution, en ensidig forståelse af prostitution som udnyttelse samt konstruktionen af 'menneskehandleren' som den skyldige, hvorved andre strukturelle magtfaktorer, som spiller ind på migration og sexsalg, usynliggøres.

Mit studie udgør et lille udsnit og indblik i en større samfundsmæssig kontekst. Synet på prostitution og menneskehandel i det danske retssystem generelt er oplagt at undersøge videre, herunder muligheden for sexsælgere selv at komme til orde og blive hørt i sager som omhandler dem. Mit materiale har kun givet de tiltalte og de 'handlede' kvinder mulighed for at komme til

orde på retssagens præmisser. Hvilke fortællinger ville komme frem i et studie, hvor disse personer mere frit kunne komme til orde om migration, (sex)arbejde, fællesskaber, udfordringer, liv og drømme på gaden, i København, Rumænien og Europa? Hvilken betydning har dommen fået for disse mennesker? Modfortællingerne stopper ikke med retssagen.

Referencer

Litteratur

- Agustín, Laura María (2008). *Sex at the Margins: Migration, Labour Markets and the Rescue Industry*. London: Zed Books
- Ahmed, Sara (2000). "Who Knows? Knowing Strangers and Strangeness". *Australian Feminist Studies*, vol. 15 no. 21, pp. 49-68
- Ahmed, Sara (2011). *Vithetens hegemoni*. Hägersten: Tankekraft Förlag
- Andrijasevic, Rutvica (2010). *Migration, Agency and Citizenship in Sex Trafficking*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Bacchi, Carol (2009). *Analysing policy: Whats the Problem Represented to Be?* Australien: Pearson Education
- Bryman, Alan (2008). *Samhällvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber
- Butler, Judith (1993). "Critically queer". *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, vol. 1 no. 1, pp.17-32
- Butler, Judith (2007). *Genustrubbel*. Göteborg: Daidalos
- Carson, Lisa & Edwards, Kathy (2011). "Prostitution and Sex Trafficking: What are the Problems Represented to Be? – A Discursive Analysis of Law and Policy in Sweden and Victoria, Australia". *Australian Feminist Law Journal*, vol. 34 June 2011, pp. 63-67
- Chapkis, Wendy (2003). "Trafficking, Migration and the Law". *Gender and Society*, vol. 17 no. 6, pp. 923-937
- Connell, R.W (2008). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över o(jäm)likhetens landskap*. Malmö: Liber
- Ditmore, Melissa (2005). "Trafficking in Lives: How Ideology Shapes Policy" i Kempadoo, Kamala (ed.) (2005). *Trafficking and Prostitution Reconsidered. New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*. London: Paradigm Publishers, pp. 107-126
- Doezema, Jo (2010). *Sex Slaves and Discourse Masters. The Constuction of Trafficking*. London: Zed Books
- Eduards, Maud (2007). *Kroppspolitik – Om Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Bokförlaget Atlas

- FitzGerald, Sharron A. (2008). "Putting Trafficking on the Map: The Geography of Feminist Complicity" i Munro, Vanessa & Giusta, Marina Della (eds.) (2008). *Demanding Sex: Critical Reflections on the Regulation of Prostitution*. Hampshire: Ashgate Publishing, pp. 99-120
- Groes-Green, Christian (2012). "'Ofre', 'skurke' og 'frelser': Danske fortællinger om køn, race og menneskehandel" i *Kvinder, køn og forskning*, nr. 4, pp. 47-55
- Hale, Sandra Beatriz (2004). *The Discourse of Court Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Hall, Stuart (1992). "The West and the Rest: Discourse and Power" i Gieben, Bram & Hall, Stuart (eds.) (1992). *Formations of Modernity*. Cambridge: Polity Press, pp. 275-331
- Hallgren, Hanna (2008). *När lesbiska blev kvinnor, när kvinnor blev lesbiska*. Göteborg: Kabusa Böcker
- Haraway, Donna J. (1991). *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books
- Kapur, Ratna (2005). "Cross-border Movements and the Law. Renegotiating the Boundaries of Difference" i Kempadoo, Kamala (ed.) (2005). *Trafficking and Prostitution Reconsidered. New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*. London: Paradigm Publishers, pp. 25-41
- Kempadoo, Kamala (ed.) (2005a). *Trafficking and Prostitution Reconsidered. New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*. London: Paradigm Publishers
- Kempadoo, Kamala (2005b). "Introduction. From Moral Panic to Global Justice: Changing Perspectives on Trafficking" i Kempadoo, Kamala (ed.) (2005). *Trafficking and Prostitution Reconsidered. New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*. London: Paradigm Publishers, pp. vii-xxxiv
- Maley, Yon & Fahey, Rhonda (1991). "Presenting the Evidence, Constructions of Reality in Court". *International Journal for the Semiotics of Law*, vol. 5 no. 10, pp. 3-17
- Mohanty, Chandra Talpade (1988). "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses". *Feminist Review*, no. 30, pp. 61-88
- Said, Edward W. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books
- Skeggs, Beverly (1999). *Att bli respektabel*. Göteborg: Daidalos
- Spanger, Marlene (2010a). *Destabilising Sex Work and Intimacy? Gender Performances of Female Thai Migrants Selling Sex in Denmark*. Roskilde: Roskilde University, Department of Society and Globalisation

- Spanger, Marlene (2010b). "Human Trafficking as Lever for Feminist Voices? Transformations of the Danish Policy Field of Prostitution" i Spanger, Marlene (2010). *Destabilising sex work and intimacy? Gender performances of female thai migrantsselling sex in Denmark*. Roskilde: Roskilde University, Department of Society and Globalisation
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1988). "Can the Subaltern Speak?" i Nelson, Cary & Grossberg, Lawrence (eds.) (1988). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Chicago: University of Illinois Press, pp. 271-313
- Weitzer, Ronald (2007). "The Social Construction of Sex Trafficking: Ideology and Institutionalization of a Moral Crusade", *Politics & Society*, vol. 35 no. 3, pp. 447-475
- Yuval-Davis, Nira (1997). *Gender and Nation*. London: Sage

Avisartikler

- Bjørnager, Jens Anton (2014). "Menneskehandlere tvang kærester til prostitution", *Politiken*, 17. april, p. 5
- Ritzau (2014). "Politi: 16 rumænske kvinder solgt til sex i København", *Metroxpress*, 20. januar, hentet fra: <http://www.mx.dk/nyheder/danmark/story/29642606> [besøgsdato: 12. maj 2014]

Observationer fra retssagen

- Retsmøde #3 28-01-14
- Retsmøde #4 31-01-14
- Retsmøde #5 03-02-14
- Retsmøde #7 11-02-14
- Retsmøde #8 13-02-14
- Retsmøde #10 17-02-14
- Retsmøde #11 18-02-14
- Retsmøde #13 26-02-14
- Retsmøde #14 28-02-14
- Retsmøde #17 07-03-14
- Retsmøde #20 14-03-14
- Retsmøde #29 11-04-14
- Retsmøde #30 16-04-14

Alle observationsnoter findes på forespørgsel tilgængelige for granskning.